

РОЗДІЛ II

ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДОРΟΣЛИХ

УДК 378.937

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.2\(20\).2021.64-72](https://doi.org/10.35387/od.2(20).2021.64-72)

Аніщенко Олена Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Anishchenko Olena – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Andragogy of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAES of Ukraine

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-6145-2321>

E-mail: anishchenko_olena@ukr.net

Баніт Ольга Василівна – доктор педагогічних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Banit Olga – Doctor of Pedagogical Sciences, Leading Researcher at the Department of Androgology Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of NAES of Ukraine

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9002-6439>

E-mail: olgabanit@gmail.com

Калюжна Тетяна Григорівна – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Kaluzhna Tatiana – Candidate of Philosophy, Senior Researcher, Leading Researcher of the Andragogy Department of Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAES of Ukraine

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3118-2575>

E-mail: tt-dd-kk@ukr.net

АНДРАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ У СФЕРІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: СУТНІСНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Авторами оглядової статті проаналізовано сутність андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих. Обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, доцільність її

розгляду в контексті професіоналізації освіти дорослого населення. Доведено, що андрагогічну компетентність педагогічного персоналу доцільно тлумачити як важливу складову його професійної компетентності. Уточнено сутність андрагогічної компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників. Викладено авторське визначення андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих. Відповідно до структури андрагогічної компетентності визначено критерії її показники її сформованості. Охарактеризовано чотири компоненти її відповідні критерії сформованості андрагогічної компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників: ціннісно-мотиваційний компонент (критерій – мотиваційно-аксіологічний), когнітивно-змістовий компонент (критерій – знаннєво-інформаційний), рефлексивно-оцінний компонент (критерій – рефлексивний), операційно-діяльнісний компонент (критерій – процесуально-технологічний).

Наголошено, що сформованість андрагогічної компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників є однією з найважливіших умов забезпечення ефективності освітнього процесу у закладах формальної і неформальної освіти дорослих. Обґрунтовано доцільність формування її розвитку андрагогічної компетентності педагогів у традиційному, дистанційному й змішаному форматах в умовах формальної неформальної освіти.

Ключові слова: андрагогічна компетентність; компоненти, критерії і показники андрагогічної компетентності; педагогічний персонал у сфері освіти дорослих; професіоналізація освіти дорослих.

**Anishchenko Olena,
Banit Olga,
Kaluzhna Tatiana**

ANDROGOGICAL COMPETENCE OF PEDAGOGICAL STAFF IN THE FIELD OF ADULT EDUCATION: THE ESSENTIAL ASPECT

Abstract. The authors of the review article have analyzed and clarified the essence of andragogical competence of pedagogical staff in the field of adult education. The relevance of the researched problem and the expediency of its consideration in the context of professionalization of adult education are substantiated. It is proved that the andragogical competence of pedagogical staff should be interpreted as an important component of their professional competence. The author's definition of the andragogical competence of pedagogical staff in the field of adult education is presented. According to the structure of andragogical competence, the criteria and indicators of its formation are determined. Four components and corresponding criteria of formation of andragogical competence of pedagogical and scientific-pedagogical workers are characterized: value-motivational component (criterion is motivational-axiological), cognitive-semantic component (criterion is cognitive-informational), reflexive-evaluative component (criterion is evaluative), operational and activity component (criterion is procedural and technological).

It is emphasized that the formation of andragogical competence of pedagogical and scientific-pedagogical workers is one of the most important

conditions for ensuring the effectiveness of the educational process in the institutions of formal and non-formal adult education. There has been substantiated the expediency of formation and development of the andragogical competence of pedagogues in traditional, distant and mixed formats in the conditions of formal and non-formal education. The urgency of professional training of the pedagogical staff in the field of adult education in Ukraine, as well as the expediency of promoting successful practices of professionalization of andragogues in foreign and national educational space are proved in the article.

Key words: *andragogical competence; professional competence; components, criteria and indicators of andragogical competence formation; pedagogical staff in the field of adult education; professionalization of adult education.*

Постановка проблеми, її актуальність. Соціально-економічні, техніко-технологічні та інші зрушення у суспільстві зумовлюють необхідність розбудови якісної освіти впродовж життя. Водночас стрімкий розвиток освіти дорослих як важливої складової ціложиттєвої освіти актуалізує нагальну необхідність підготовки педагогічного персоналу до навчання різних категорій дорослого населення, що передбачає надання якісних освітніх послуг із урахуванням специфіки цільової аудиторії тих, хто навчається. Передусім йдеться про важливість формування й розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих. На наше переконання, сформованість андрагогічної компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників є однією з найважливіших умов забезпечення ефективності освітнього процесу в закладах формальної і неформальної освіти дорослих.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Українськими науковцями досліджуються: *теоретичні, концептуальні засади підготовки педагогічного персоналу для сфери освіти дорослих в Україні* (О. Аніщенко, С. Архипова, С. Бабушко, Л. Лук'янова, О. Самодумська, Л. Тимчук та ін.); *зарубіжний досвід підготовки андрагогістів* (Н. Бідюк, М. Гуляєва, Л. Лук'янова, О. Огієнко, І. Сагун, О. Самойленко, Н. Терьохіна, О. Чугай та ін.); *андрагогічні підходи, закономірності, принципи навчання у закладах педагогічної, післядипломної освіти* (Н. Дятленко, Н. Клокар, В. Луначек, О. Мельниченко, В. Олійник, М. Скрипник, М. Смирнова, Т. Сорочан та ін.); окремі особливості андрагогічної компетентності майбутніх педагогів, а також педагогічного персоналу закладів освіти різних типів, організацій у національному та зарубіжному освітніх просторах (В. Балута, О. Баніт, О. Дубасенюк, І. Зель, С. Ізбаш, Т. Калюжна, О. Михальчук, Л. Лук'янова, О. Огієнко, В. Піддячий, А. Самко, О. Самойленко, О. Семенова та ін.). Окремі аспекти андрагогічної компетентності фахівців, які здійснюють професійне навчання дорослих, розкривають у своїх дослідженнях О. Волярська, Л. Гаєвська, Л. Капченко, Н. Савченко та ін. Разом із тим, сутність андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих залишається недостатньо висвітленою й потребує посиленої уваги науковців.

Мета статті – здійснити аналіз сутності андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім зазначимо, що проблему розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих вартує розглядати у контексті професіоналізації як освіти дорослих у цілому, так і професіоналізації педагогічних і науково-педагогічних працівників як актуалітету професіоналізації освіти дорослого населення. На наше переконання, андрагогічну компетентність педагогічного персоналу доцільно тлумачити як важливу складову його професійної компетентності. У вузькому розумінні її можна розглядати як психолого-педагогічну компетентність андрагога, що уособлює готовність (практичну й теоретичну) до професійної діяльності, спрямованої на сприяння особистісному та професійному розвитку різних категорій дорослих в умовах формальної і неформальної освіти на основі врахування специфіки навчання цільових груп дорослих учнів (Аніщенко, 2021). Формулюванню такого визначення сприяв досвід авторів у сфері української енциклопедистики, а також одержані результати студіювання наукових праць сучасних дослідників (Лук'янова, 2021; Огієнко, 2015; Ягупов, & Свистун, 2007).

Результати аналізу наукового доробку В. Ягупова, В. Свистун свідчать про те, що ефективність професійної діяльності фахівців (і, на нашу думку, зокрема й андрагогів) «суттєво залежить від видів ... теоретичної, практичної та психологічної підготовленості до неї, особистісних, професійних і індивідуально-психічних якостей, сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності» (Ягупов, & Свистун, 2007). Погоджуємося з твердженням О. Мельничук про те, що «зміст андрагогічної компетентності має різне наповнення, залежно від професійної позиції, ролі, яку вибирає викладач під час андрагогічної взаємодії з дорослим, від готовності андрагога реалізувати певні вміння з організації освітньої діяльності дорослого...» (Мельничук, 2012).

Акцитуємо увагу на широкому спектрі знань, умінь і навичок, професійних ролей педагогічного персоналу, діяльність якого «зосереджена переважно на сприянні дорослим учням у навчанні із урахуванням освітнього, соціального та культурного контексту» (Jakimiuk, 2019, s. 189). Професійні ролі педагогічних і науково-педагогічних працівників (тренер, фасилітатор, модератор, експерт, консультант та ін.) відрізняються у залежності від того, в яких закладах здійснюється професійна діяльність – закладах формальної або неформальної освіти дорослих (організаційний, інституційний контекст). Окрім впливу певних організаційно-педагогічних умов, на вибір власне професійних ролей андрагогів впливають і тематично-змістовий, культурний, економічний контексти. Йдеться й про важливість врахування загальних тенденцій розвитку освіти дорослих, факторів економічного, культурного спрямування тощо (Curriculum globALE, 2015). За О. Дубасенюк, на сучасного фахівця покладено «постійне осмислення розмаїття соціально-економічних та інших проблем, пов'язаних не тільки з його фахом, але й із суміжними галузями суспільного буття» (Дубасенюк, 1999).

Водночас андрагогічна компетентність педагогічного персоналу є невід'ємною складовою їх професіоналізму. Важливо брати до уваги те, що

на розвиток професіоналізму педагогічних і науково-педагогічних працівників впливають різні фактори. Так, у науково-педагогічному дискурсі обґрунтовано *об'єктивні* (науково-методичне, матеріально-технічне забезпечення; педагогічний колектив тощо), *суб'єктивні* (здатність до рефлексії, самовдосконалення, навички навчатися впродовж життя, задоволеність працею і життям у цілому тощо) та *об'єктивно-суб'єктивні* (ціннісне ставлення до педагогічної професії, її престиж тощо) фактори впливу на розвиток професіоналізму педагога. У зарубіжних джерелах (Jakimiuk, 2019, s.200) йдеться про фактори: *зовнішні*, пов'язані з кваліфікаційними вимогами до педагогів, професійними завданнями та обов'язками, соціальними очікуваннями щодо професії, організацією системи освіти, умовами на робочому місці тощо; *внутрішні (індивідуальні)*, пов'язані з наявними компетенціями, виявленими цінностями та установками, прагненням розвивати інтелектуальний потенціал і вміння, способами використання власних здібностей і можливостей у зв'язку з поточними вимогами та обставинами.

Андрагогічна компетентність педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих вибудовується на низці структурних компонентів, серед яких ключовими є ціннісно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, рефлексивно-оцінний та операційно-діяльний (рис.1). Водночас, як відомо, відповідні критерії і показники є основою для діагностування рівня сформованості будь-якої компетентності.

Рис. 1. Компоненти андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих

Отже, на основі аналізу джерел на електронних і паперових носіях нами виокремлено чотири компоненти, і відповідні критерії сформованості андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих. Проаналізуємо їх більш детально.

Ціннісно-мотиваційний компонент андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих (мотиваційно-аксіологічний критерій) уособлює сукупність мотивів, інтересів і потреб, що визначають спрямованість педагогічного персоналу на професійно-педагогічну діяльність у взаємозв'язку з усвідомленням відповідності особистісних андрагогічних якостей вимогам педагогічної діяльності в галузі освіти дорослих та усвідомленою мотивацією особистісних прагнень до дій. Зазначений компонент охоплює сукупність особистісних якостей, стійких мотивів, що сприяють усвідомленню значущості професійної діяльності; зорієнтованість на саморозвитку й самоосвіті, професійному самовдосконаленні (Жихорська, 2017, с. 192). Йдеться також про ціннісне ставлення до взаємодії, спілкування з іншими людьми на засадах емпатії, усвідомлення андрагогами того, що практика освіти дорослих формується на тлі різних уявлень про гуманність і різновекторність освіти, що зумовлює узагальненість уявлень про освіту дорослих, етичні засади її функціонування (Curriculum globALE, 2015).

Когнітивно-змістовий компонент андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих (знаннєво-інформаційний критерій) уособлює необхідну сукупність професійних знань і їх розуміння, що є основою усвідомленого, цілеспрямованого здійснення професійної діяльності (Жихорська, 2017, с. 192). Компонент передбачає знання: теорій і ключових особливостей навчання дорослих, найважливіших психологічних моделей розвитку особистості та їх значення для процесу навчання, принципів і правил вербальної, невербальної комунікації, теорій групової динаміки; специфіки моніторингу культурно-освітніх потреб; бар'єрів, що перешкоджають навчанню; розуміння різноманіття сфери освіти дорослих та її культурну обумовленість; обізнаність щодо основних провайдерів освітніх послуг у цій сфері, різних форм, методів навчання дорослих; знання щодо нормативно-правового забезпечення освіти дорослих, особливостей її фінансування, національних і міжнародних тенденцій розвитку освіти дорослих (Curriculum globALE, 2015) тощо.

Рефлексивно-оцінний компонент андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих (рефлексивний критерій) уособлює поєднання двох складових: внутрішній процес (самоаналіз/самооцінювання) і зовнішній (аналіз зміни умов професійної діяльності, що вимагає коригування вектору особистісного й професійного розвитку). Йдеться про здатність андрагога до аналізу, самоаналізу, самооцінювання своєї професійної діяльності з метою її корекції та удосконалення; здатність до аналізу зворотної інформації (Баніт, 2020); здатність проводити критичний аналіз функцій та інтересів стейкхолдерів щодо освіти і навчання дорослих (Curriculum globALE, 2015) тощо. Компонент зокрема реалізується через адекватність самооцінки й самоаналізу, усвідомлення власного потенціалу у професійній діяльності, здатність адекватно оцінювати свої професійні й особистісні можливості й обмеження, адекватність оцінювання власних вчинків, дій та їхніх наслідків; здатність планувати контролювати й адекватно оцінювати хід

особистісного розвитку й професійного становлення тощо (Баніт, 2020).

Операційно-діяльнісний компонент андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих (процесуально-технологічний критерій) охоплює сукупність професійних умінь і навичок, необхідних для виконання відповідних посадових функцій; комунікативних навичок; способів і досвіду розв'язання професійних завдань на основі самостійності та відповідальності (Жихорська, 2017, с. 192) тощо. Реалізація зазначеного компонента андрагогічної компетентності передбачає сформованість умінь і навичок щодо використання в освітньому процесі прийомів, технологій навчання, зорієнтованих на дорослих учнів (у груповій та індивідуальній роботі в умовах традиційного, дистанційного та змішаного навчання), здійснення моніторингу культурно-освітніх потреб дорослих учнів; здатність створювати сприятливий мікроклімат, розв'язувати проблемні ситуації, планувати діяльність, взаємодіяти з суб'єктами освітнього процесу з метою досягнення стійкого успіху в навчальній діяльності дорослих учнів; сформованість умінь і навичок долати або попереджати бар'єри й перепони у комунікації тощо. Особливо важливого значення набувають уміння та навички педагогічного персоналу використовувати технології модерації, фасилітації, менторства тощо.

Уважаємо за доцільне зазначити, що обґрунтовані компоненти андрагогічної компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників є взаємопов'язаними. Вони уможливають цілісність проєктування компетентності відповідно до індивідуальних освітніх траєкторій представників цільової групи педагогів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На наше переконання, формування андрагогічної компетентності фахівців має здійснюватися у процесі професійної підготовки педагогів, андрагогів на таких рівнях вищої освіти: початковому рівні (короткий цикл) вищої освіти; першому (бакалаврському) рівні; другому (магістерському) рівні; третьому (освітньо-науковому/освітньо-творчому) рівні (Закон України «Про вищу освіту», 2014). Подальший розвиток, удосконалення андрагогічної компетентності доцільно здійснювати у системі післядипломної освіти, а також в умовах неформальної освіти дорослих. Певний потенціал для розвитку андрагогічної компетентності педагогів має й інформальна освіта.

Серед актуалітетів професійної підготовки педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих в Україні – розроблення, широке впровадження та популяризація відповідних освітньо-професійних програм ЗВО, програм підвищення кваліфікації, ініційованих закладами формальної і неформальної освіти, упровадження сучасних андрагогічно орієнтованих технологій, що передбачають сприяння розвитку андрагогічної компетентності цільової групи педагогічного персоналу. Як свідчить аналіз «Глобальної програми навчання та освіти дорослих», необхідно передбачати формування й розвиток як когнітивних здібностей і навичок педагогічних і науково-педагогічних працівників, так і їх здатності до самоаналізу, аналізу поглядів і цінностей у контексті мотиваційних та емоційних аспектів професійної діяльності (Curriculum globALE, 2015). На наше переконання (Аніщенко, 2020), доцільно здійснювати: подальше

вдосконалення змісту педагогічної освіти, виходячи з цільового спрямування (підготовка до роботи з різними категоріями дорослих), посадових обов'язків фахівців-андрагогів, попередньо здобутої ними освіти (для закладів післядипломної освіти), досвіду діяльності, індивідуальних інтересів і потреб громадян; узгодження обсягів і змісту підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих відповідно до їх культурно-освітніх потреб, а також поточних і перспективних потреб у фахівцях педагогічного профілю (на державному рівні).

Обґрунтування критеріально-рівневої структури готовності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих до здійснення андрагогічно орієнтованої професійної діяльності виокремлюємо як перспективний напрям *подальших наукових досліджень*.

Список використаних джерел

- Аніщенко, О. В. (2020). До питання про стан і перспективи підготовки андрагогів в Україні. *Історико-педагогічні студії*: Науковий часопис. Гол. ред. Н.М. Дем'яненко. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 13-14 [VI Морозівські читання]. 12-16.
- Аніщенко, О. В. (2021). *Сутність андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих*. Психолого-педагогічне забезпечення підготовки педагогічного персоналу в умовах трансформаційних змін: матеріали доповідей Звітної науково-практичної конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2020 рік (23-29 березня 2020 р.). Київ: ДКС-Центр, 2021.
- Баніт, О. В. (2020). Аналіз структурних компонентів андрагогічної компетентності фахівців з розвитку персоналу у сфері корпоративної освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. пр., 2, 54-65.
- Дубасенюк, О. А. (1999). Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя: збірник науково-методичних праць. Ред. кол. О. А. Дубасенюк та ін. К.: ІЗМН. Житомир: Держ. пед. інститут.
- Жихорська, О. В. (2017). Формування професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу вищого навчального закладу в умовах інтеграції неформальної та інформальної освіти: дис. ... канд. пед. н. Київ: ІВО НАПН України. 200.
- Закон України «Про вищу освіту». (2014). Від 01.07.2014 р. № 1556-VI. Редакція від 02.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- Лук'янова, Л. Б. (2021). Андрагогіка. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України; [гол. ред. В.Г. Кремень; заст. гол. ред. В.І. Луговий, О.М. Топузов; відп. наук. секр. С.О. Сисоєва ...]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер. 38-39.
- Михальчук, О. О. (2012). Формування андрагогічної компетентності студентів педагогічних університетів Польщі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Черкаси. 24.
- Огієнко, О. І. (2012). Андрагогічна компетентність педагога: традиції та інновації у зарубіжному досвіді. Освіта впродовж життя: вимоги часу. Київ:

ІООД НАПН України. 194-198.

- Curriculum globALE. (2015). Global curriculum for Adult Learning & Education. Authors (2nd Edition): M. Avramovska, T. Czerwinski, S. Lattke [Published by: Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association (DVV International); German Institute for Adult Education Leibniz Centre for Lifelong Learning (DIE). DVV International, DIE; Warlich Mediengruppe, 43.
- Jakimiuk, B. (2019). Profesjonalizacja nauczycieli dorosłych. *Edukacja zawodowa i ustawiczna*, 4, 187-203. URL: http://www.aps.edu.pl/media/3404584/31_eziu_4-2019_b_jakimiuk.pdf

References (translated and transliterated)

- Anishchenko, O. V. (2020). Do pytannia pro stan i perspektyvy pidhotovky andrahohiv v Ukraini [On the state and prospects of andragogy training in Ukraine]. *Istoryko-pedahohichni studii – Historical and pedagogical studies: Naukovi chasopys*. Hol. red. N.M. Demianenko. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 13-14 [VI Morozivski chytannia]. 12-16 [in Ukrainian].
- Anishchenko, O. V. (2021). Sutnist andrahohichnoi kompetentnosti pedahohichnoho personalu u sferi osvity doroslykh [The essence of andragogical competence of pedagogical staff in the field of adult education]. *Psykhologo-pedahohichne zabezpechennia pidhotovky pedahohichnoho personalu v umovakh transformatsiinykh zmin: materialy dopovidei Zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Instytutu pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziuna NAPN Ukrainy za 2020 rik (23-29 bereznia 2020 r.)*. Kyiv: DKS-Tsentr, 2021 [in Ukrainian].
- Banit, O. V. (2020). Analiz strukturnykh komponentiv andrahohichnoi kompetentnosti fakhivtsiv z rozvytku personalu u sferi korporatyvnoi osvity [Analysis of structural components of personnel development specialists' andragogical competencies in the field of corporate education]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy – Adult Education: theory, experience, prospects: zb. nauk. prats.*, 2, 54-65 [in Ukrainian].
- Dubaseniuk, O. A. (1999). Teoretychni ta metodychni zasady sotsialno-pedahohichnoi pidhotovky vchytelia: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats. Red. kol. O. A. Dubaseniuk ta in. K. : IZMN. Zhytomyr : Derzh. ped. instytut [in Ukrainian].
- Zhykhorska, O. V. (2017). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti navchalno-dopomizhnogo personalu vishchoho navchalnoho zakladu v umovakh intehratsii neformalnoi ta informalnoi osvity [Formation of professional competence of teaching and support staff of higher education in the integration of non-formal and informal education] : dys. ... kand. ped. n. Kyiv: IVO NAPN Ukrainy. 200 [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro Vyshu Osvitu». (2014). [Law of Ukraine «About Higher Education»]: vid 01.07.2014 № 1556-VI. Redaktsiia vid 02.11.2021 r. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
- Lukianova, L. B. (2021). Andrahohika [Androgogy]. *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]*. Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; [hol. red. V.H. Kremen; zast. hol. red. V.I. Luhovy, O.M. Topuzov; vidp. nauk. sekr. S.O. Sysioeva ...]: 2-hvyd., dopov. ta pererob. Kyiv: Yurinkom Inter. 38-39 [in Ukrainian].

- Mykhalchuk, O. O. (2012). Formuvannia andrahohichnoi kompetentnosti studentiv pedahohichnykh universytetiv Polshchi [The formation of andragogical competence of pedagogical university students in Poland]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Cherkasy, 24 [in Ukrainian].
- Ohienko, O. I. (2012). Andrahohichna kompetentnist pedahoha: tradytsii ta innovatsii u zarubizhnomu dosvidi [Andragogical competence of a teacher: traditions and innovations in foreign experience]. *Osvita vprodovzh zhyttia: vymohy chasu*. Kyiv: IPOOD NAPN Ukrainy. 194-198 [in Ukrainian].
- Curriculum globALE. (2015). Global curriculum for Adult Learning & Education. Authors (2nd Edition): M. Avramovska, T. Czerwinski, S. Latke [Published by: Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association (DVV International); German Institute for Adult Education Leibniz Centre for Lifelong Learning (DIE). DVV International, DIE; Warlich Mediengruppe, 43 [in English].
- Jakimiuk, B. (2019). Profesjonalizacja nauczycieli dorosłych [Professionalization of Adult Educators]. *Edukacja zawodowa i ustawiczna*, 4, 187-203 [in Polish].